

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15\(44\)-78-95](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15(44)-78-95)
УДК 159.9.01:316.64

Красильников Ігор Олександрович,
кандидат психологічних наук, доцент,
практичний психолог Полтавської гімназії № 6.
Полтава, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2960-5973>
margadon.igor@gmail.com

Мац Оксана Василівна,
здобувач вищої освіти
Української медичної стоматологічної академії.
Полтава, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7489-5711>
matsoksana040@gmail.com

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-КОНФЛІКТНІ СТАНИ ОСОБИСТОСТІ В АСПЕКТІ ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Анотація. У статті розглядається проблема екзистенційно-конфліктних станів особистості в контексті ціннісних орієнтацій підлітків. На підставі теоретичного аналізу наукових досліджень цієї проблеми вказується, що екзистенційно-конфліктні стани є формою прояву внутрішніх конфліктів особистості, важко рефлексуються людиною, а також значною мірою складно піддаються саморегуляції. Підкреслюється те, що екзистенційно-конфліктні стани і можливість їх подолання грають значну роль для розвитку особистості підлітків старшого віку. Теоретичний аналіз дозволив виявити недостатність емпіричних досліджень з проблеми екзистенційних станів, а також недостатність досліджень в контексті соціально-психологічної детермінації екзистенційних внутрішніх конфліктів підлітків. Теоретико-методологічна актуальність цієї проблеми вказала на необхідність провести емпіричне дослідження вивчення особливостей зв'язку екзистенційно-конфліктних станів особистості з різними типами ціннісної орієнтації підлітків, результати якого представлені в даній статті. Загальний об'єм вибірки респондентів склав 115 чол., підлітків старшого віку 16–17 років. Результати проведеного дослідження показали, що егоцентрична ціннісна спрямованість на «Я» на достовірному рівні сприяє посиленню екзистенційно-конфліктних станів самотності, відчуженості і депресивності, а ціннісна орієнтація на «Діло» знижує емоційну напруженість, пов'язану з даними станами. Підвищення ціннісної орієнтації на «Спілкування» частково знижує

вираженість екзистенціально-конфліктних станів підлітків. Нами досліджено, що даний зв'язок має особливості залежно від гендерного чинника. У групі дівчат відзначається, що підвищення орієнтації на індивідуалізм посилює позитивно-емоційний стан самотрансцендентність і знижує переживання самотності і відчуженості. У групі юнаків відзначається протилежна статистична закономірність, що швидше за все пояснюється особливостями гендерної соціалізації.

Ключові слова: екзистенційно-конфліктні стани; самотність; відчуженість; самотрансцендентність; ціннісні орієнтації особистості.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Нині кожна людина здійснює свою життєдіяльність у складному соціальному світі, в умовах динамічних, глобальних, ціннісно-культурних змін. Постмодерністська невизначеність стає невід'ємним атрибутом сучасного життя не лише для дорослих, але і для підростаючого покоління [1], [2]. Ці нестабільні соціальні умови, кидаючи людині виклик, значною мірою сприяють появі або загостренню емоційно важких станів, в основі яких лежать глибокі складно вирішувані внутрішні конфлікти особи [3], [4], [5]. Такого роду особливі кризово-емоційні стани, які досить важко здолати (чи об'єктивно неможливо) в психології дістали назву екзистенційних станів. Вивчення психологічних шляхів управління людиною цими станами представляє для психологічної науки велику наукову цінність. Крім того, особливо важливо досліджувати психологічні детермінанти екзистенційних станів особи не лише у дорослих, але і у підростаючого покоління, оскільки не всі підлітки мають зрілі механізми емоційної регуляції.

Проблема екзистенційних станів особи традиційно розроблялася на основі синтезу філософського і психологічного знання. На підставі філософських праць, у першу чергу, С. К'єркегора, Е. Гуссерля, М. Гайдеггера, К. Ясперса, П. Тілліха, М. Бубера, В. Дільтея, Ж. Сартра, А. Камю, Н. Бердяєва, Л. Шестова та ін., в психології особи сформувався екзистенційно-феноменологічний напрям, який по своїй концептуальній суті близько примикає до гуманістичної психології А. Маслоу, К. Роджерса та ін. Загальний і основний акцент досліджень в екзистенційно-гуманістичній парадигмі ґрунтується на глибинно-сміслових, світоглядних переживаннях суб'єкта, які мають емоційно-конфліктний характер. Екзистенційні стани особистості визначаються в своїй основі гранично складними конфліктними світоглядними викликами життя, на які якось необхідно відповідати особисто людині. Дані екзистенційно-конфліктні стани, на думку засновників цього

напряму, виникають в результаті зустрічі суб'єкта з такими важко збагненими дійсностями людського буття, як сенс існування людини, трагізм кінцівки людського життя, відчуженість, самотність, розлучення, надія, переживання любові і щастя, переживання самореалізації і доленосного рішення та ін. Основа екзистенційно-феноменологічного підходу в психології особистості і психотерапії закладений такими відомими американськими і європейськими ученими, як Дж. Бьюдженталь, Р. Мей, В. Франкл, Е. Фромм, К. Ясперс, І. Ялом, М. Бос, Л. Бінсвангер, Р. Лейнг та ін., які намагалися осмислити джерела екзистенційної тривожності людини як буттєвого виклику. Була поставлена проблема пошуку психологічних детермінант подолання екзистенційно-конфліктних станів особистості, оскільки від цього залежить суб'єктивне благополуччя і реалізації особистого щастя у людей різного віку. Таким чином проблематика, пов'язана з вивченням екзистенційно-конфліктних станів особи підлітків, є досить актуальною і представляє для психологічної науки високий теоретичний і практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом ряд дослідників Н. Гришина [6], В. Летуновский [7], В. Шумський [8], Р. Кочюнас [9], Л. Бурлачук, А. Кочарян, М. Жидко [10] та ін. звертають особливу увагу на необхідність розвивати і розширювати поле досліджень особи на основі екзистенційної парадигми в психології і психотерапії. Британські психотерапевти-дослідники Е. Спінеллі [11], Е. Дорцен [12] пов'язують екзистенційні стани з кризою ідентичності «Я» при якому виникає розрив між актуальними безпосередніми переживаннями «Я» і переживаннями минулого життєвого досвіду. Ряд дослідників Г. Вайзер і В. Чудновський [13], Д. Леонтьєв [14], [15] підкреслюють, що екзистенційні стани детермінуються найважливішими ціннісно-смысловими утвореннями особи, які визначають можливість прийняття суб'єктом доленосних рішень у важких життєвих ситуаціях. Автори К. Карпінський [16] і С. Максименко [17] у своїх дослідженнях показують, що в основі екзистенційних станів лежить смислова життєва криза особи, яка є результатом драматичних подій життєвого шляху. В. Знаков вважає, що екзистенційні переживання досить важко рефлексуються і разом з когнітивними процесами включені у феномен саморозуміння свого буття [18]. Проаналізувавши основні положення екзистенційного підходу О. Капцевич приходять до висновку, що переживання справжньої свободи як екзистенційного стану слід розглядати в нерозривному зв'язку з тривогою і відчуттям провини, які визначають зовнішні і внутрішні обмеження, а також можливості відповідально приймати самостійні рішення, ставити цілі і діяти у важкій ситуації [19]. Близькі погляди

висловлюють дослідники О. Бондарчук, О. Брюховецька і Т. Чаусова, вказуючи, що переживання внутрішньої свободи посилює здатність особи приймати відповідальні життєві рішення [20]. С. Братченко акцентує на важливості розгляду екзистенційних станів в контексті здатності встановлювати глибоке довірче спілкування з іншими людьми [21]. На підставі соціологічної теорії «плинності покоління» З. Баумана і теорії «фундаментальних мотивацій» А. Ленгле, С. Кривцова аналізує екзистенційні переживання із залученням концепту «внутрішня міцність», який означає здатність суб'єкта зберігати внутрішню стійкість у постмодерністському невизначеному світі [22]. Вивчаючи індивідуальні здібності, Н. Маркіна показує, що екзистенційні стани набувають провідну роль в розвитку особистості обдарованих дітей [23]. У контексті дослідження проблеми психології педагогічної діяльності автор І. Красильников вводить концепт «екзистенційна життєздатність особи» і пропонує позначати ним найважливішу професійно-значиму якість педагога [24]. С. Капустін у своїх дослідженнях вивчає екзистенційні критерії нормальної і анормальної особи і показує, як на підставі запропонованих критеріїв можна аналізувати стилі гіперопіки і надвимогливості в сімейному вихованні дітей [25].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В цілому, дослідження екзистенційних станів (переживань) в психології особистості і екзистенційної психотерапії мають якісно-аналітичний і афективно-феноменологічний характер. Незважаючи на те, що останнім часом екзистенційна психологія активно розвивається і постійно розширює поле наукових досліджень, втім, емпіричних досліджень по вивченню конфліктно-екзистенційних станів особистості не так і багато. З одного боку – це пов'язано з деякою невизначеністю і розмитістю предмета вивчення «екзистенційних станів», а з іншої – недостатньою розробленістю методичного інструментарію по вивченню цього предмета [26]. Аналіз останніх досліджень по вивченню психологічних детермінант екзистенційних станів особистості показав, що є актуальна необхідність емпірично досліджувати цей тип станів (переживань) з позиції зміщення акценту у бік соціально-психологічної парадигми. Враховуючи той факт, що життєвий досвід, що мається, кристалізується в ціннісних орієнтаціях особи, ряд дослідників О. Блинова [27], В. Васютинський [28], Д. Леонтьєв і А. Моспан [29], Д. Майерс [30], Л. Почебут [31] та ін. підкреслюють, що є глибокий зв'язок між ціннісно-культуральними установками і цілісними світоглядними життєвими позиціями особистості. Тому проблематика вивчення ролі соціально-ціннісних детермінант у формуванні

екзистенційно-конфліктних станів особистості є досить актуальною для психологічної науки.

Таким чином, аналіз результатів останніх досліджень з позначеної проблеми показав, що для не існує достатньо обґрунтованого наукового розуміння психологічних механізмів детермінації екзистенційних станів (переживань) і тому виникає необхідність розширити поле предмета емпіричних досліджень в контекст ціннісних орієнтацій особистості підлітків.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета роботи: провести і представити результати емпіричного дослідження екзистенційних станів особистості в залежності від різних ціннісних орієнтацій підлітків.

Завдання дослідження:

1. Спираючись на аналіз теоретичних положень екзистенційної психології, конкретизувати типи екзистенційних станів і типи ціннісних орієнтацій особистості, зв'язки між якими необхідно встановити.

2. Дослідити статистичний зв'язок між різними типами екзистенційних станів особистості і різними ціннісними орієнтаціями підлітків, а також проаналізувати специфіку отриманих емпіричних зв'язків.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У емпіричному дослідженні були використані положення екзистенційної психології Дж. Бьюдженталя, Р. Мея, Е. Фромма, К. Ясперса та ін., про самотність і відчуженість як складний емоційно непереборний екзистенційний стан. У екзистенційно-гуманістичній парадигмі психологи-психотерапевти вказують, що екзистенційні переживання пов'язані з емоційно-депресивним фоном. Згідно екзистенційно-гуманістичному психоаналізу Є. Фромма, відчуженість є складнішим емоційно-конфліктним феноменом, ніж переживання самотності. Відчуженість, на відміну від самотності, визначається внутрішньою життєвою позицією особистості, яка мотивує людину на самовідчуження і самоізоляцію від соціального світу, на самовідмову від взаємодії і спілкування з іншими людьми, на вороже відношення до навколишнього світу [32]. При цьому, засновники екзистенційного напрямку підкреслюють у своїх працях, що екзистенційні переживання (стани) онтологічно пов'язані з ціннісними орієнтаціями особистості.

Теоретичною основою емпіричного дослідження виступили також положення екзистенційно-аналітичної теорії А. Ленгле, який у своїй розробці

спирався на ідею В. Франкла про «прагнення особистості до сенсу» [33]. У концепції А. Ленгле центральним є поняття «Екзистенційна сповненість», яке семантично близько до поняття евдемонічного щастя Арістотеля. Поняттям «Екзистенційна сповненість» позначає переживання глибокої свідомості життя, почуття внутрішньої згоди з індивідуальними вчинками і рішеннями. Екзистенційна сповненість пов'язана з такими здібностями особистості, як самотрансценденція, свобода і відповідальність [34].

Проведене дослідження також спиралося на теоретичні ідеї М. Рокіча про ціннісні орієнтації особистості, концепцію Б. Басса про типи мотиваційно-ціннісної спрямованості: на «Я» як егоцентрична мотивація, спрямованість на «Діло» і на «Спілкування». Також теоретико-методологічною основою емпіричного дослідження вступила концепція Г. Тріандіса [35] про виділення таких ціннісно-культуральних орієнтацій особистості як індивідуалізм і колективізм. Г. Тріандіс підкреслює, що в кожному суспільстві у свідомості людей можуть переважати або індивідуальні ціннісно-культуральні орієнтації, або колективні ціннісні орієнтації, і залежно від цього, формується певний тип особистості і домінуюча соціальна поведінка.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Вибірку респондентів склали 115 чоловік (57 юнаків і 58 дівчат), підлітків старшого віку 16–17 років, учні різних загальноосвітніх шкіл м. Полтави.

У емпіричному дослідженні застосовувалися наступні методи і методики:

- теоретичний аналіз психологічних досліджень з проблеми екзистенційних станів в контексті ціннісно-мотиваційних орієнтацій особистості;

- психодіагностичні методики:

1. Шкала «самотрансценденція» опитувальника «Екзистенція» (А. Ленгле, К. Орглер, адаптація С. Кривцовой). Самотрансценденція визначається як прагнення емоційно відгукуватися на цінності, орієнтуватися в діях на сенс їх самореалізації, глибоко переживати значущість того, що відбувається.

2. Шкала «Відчуженість в стосунках» опитувальника «Суб'єктивна оцінка міжособистісних стосунків» (С. Духновський). Відчуженість розглядається як відсутність довіри, розуміння в міжособистісних стосунках; людина обережно поводить себе у виборі осіб при встановленні близьких емоційних стосунків.

3. Шкала «Суб'єктивне переживання самотності» (С. Духновський);
4. Шкала «Депресивний стан» (В. Зунге, адаптація Т. Балашовой);
5. Опитувач «Індивідуалізму / колективізму» (Л. Почебут). Опитувач дозволяє діагностувати ціннісно-культуральні орієнтації особи індивідуалізму / колективізму. Шкали індивідуалізму і колективізму є взаємно протилежними, тому була вибрана одна шкала – індивідуалізму, прояв якого пов'язаний з позицією відстоювання своїх інтересів в делікатній формі без прояву агресивності. Шкала пряма.

6. Опитувальник «Спрямованість особистості» (Б. Басса, В. Метикувало і М. Кучер). Опитувач включає три шкали: спрямованість на «Я» (егоцентрична мотивація), на «Діло» і на «Спілкування». Властивість особи «егоцентрична мотивація» не тотожна «індивідуалізму», так проявляється передусім в агресивній позиції відстоювати цінність свого престижу і переваги і незалежності.

• методи математичної статистики: описова статистика; кореляційний аналіз Пірсона; критерій Манна-Уїтні (пакет статистичних програм SPSS 15).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

На попередньому етапі нами проведено статистичне спостереження екзистенційно-конфліктних станів (переживань) особистості «самотність», «відчуженість» і «самотрансцендентність» у вибірці підлітків. Результати отриманого розподілу представлені діаграмами (див. рис. 1, рис. 2, рис. 3).

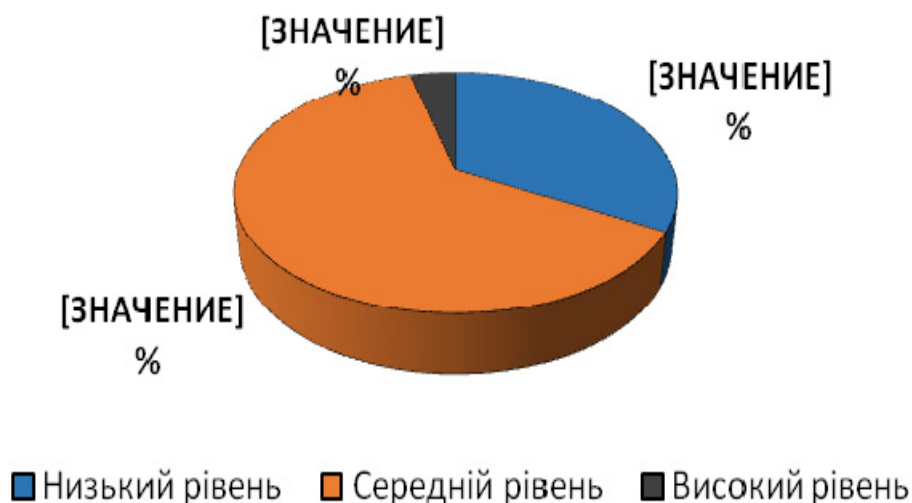

Рис 1 Розподіл стану «самотність» у підлітків

Рис 2 Розподіл стану «відчуженість» у підлітків

З даних діаграм (рис. 1, рис. 2) спостерігаємо, що серед підлітків екзистенційно-конфліктні стани «самотність» і «відчуженість» з високим рівнем вираженості зустрічаються досить рідко – не перевищує 11%. При цьому, стан відчуженості спостерігається дещо частіше, ніж стан самотності. Цей факт заслуговує на пильну увагу з боку фахівців, оскільки рефлексія переживання відчуженості для підлітків є у край важкою, а невирішені екзистенційні конфлікти можуть істотно деформувати надалі життєвий шлях особистості. Дані розподілу, які отримані для екзистенційного стану «самотрансцендентність» представлені на діаграмі (рис. 3).

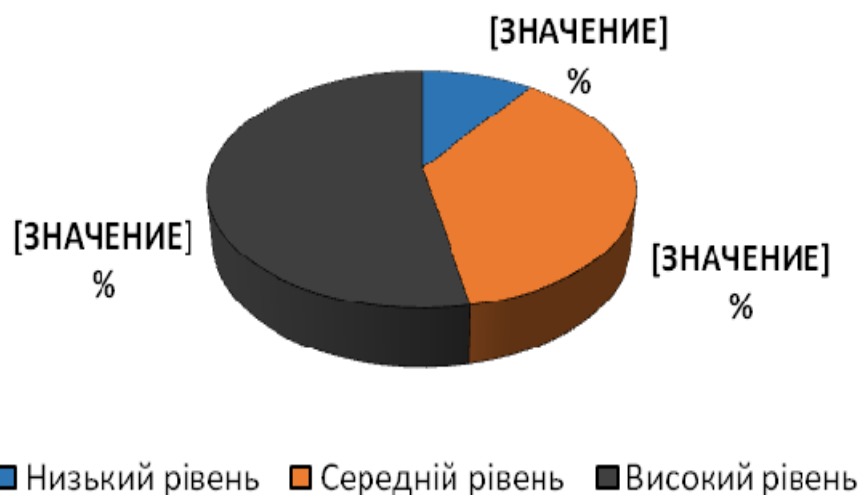

Рис 3 Розподіл стану «самотрансцендентність» у підлітків

З рис. 3 можна бачити, що високий рівень трансцендентності як прагнення утілити в майбутньому задумані і доки нереалізовані сенси, як мотивація з певною позитивною надією на можливу самореалізацію надалі, серед підлітків зустрічається досить часто – близько 50% респондентів. Проте, звертає увагу наступний факт, що близько 10% підлітків, мають низький рівень переживання цього стану, а значить не бачать надію і позитивні перспективи для подальшого розвитку своєї особистості. Ця категорія підлітків, швидше за все неусвідомлено переживає невирішені емоційні внутрішні конфлікти.

Відповідно до основного емпіричного завдання, визначався зв'язок між шкалами екзистенційно-конфліктних станів особистості і типами ціннісної спрямованості на «Я», на «Діло», на «Спілкування». Результати розрахунків кореляційних зв'язків представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки між екзистенційно-конфліктними станами і типами ціннісної спрямованості особи (N= 45 чол., 22 дівчини, 23 юнака)

Екзистенційно-конфліктні стани	Типи ціннісної спрямованості особи (ціннісні орієнтації)		
	Его (Я)	Діло	Спілкування
Самотність	0,44**	- 0,42**	- 0,08
Відчуження	0,42**	- 0,58**	0,10
Депресивність	0,50**	- 0,26	- 0,46**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Як видно з табл. 1, між шкалами екзистенційно-конфліктних станів і спрямованості на «Я» усі коефіцієнти кореляцій достовірно значимі, позитивні і відносно високі для цього об'єму вибірки, що говорить про наступне: зі збільшенням егоцентричної спрямованості особи показники «самотність», «відчуженість» і «депресивність» зростають. Високе прагнення підлітків наполегливо демонструвати і підкреслювати свою престижність і перевагу в чому-небудь в порівнянні з іншими людьми призводить до екзистенційно-депресивних особових конфліктів, ґрунтованих на переживанні самотності і відчуженості. Підвищення ціннісно-мотиваційної орієнтації на «Діло» на значимому рівні навпаки сприяє зниженню вираженості екзистенційно-депресивних переживань самотності і відчуженості. Підвищення орієнтації на «Спілкування» тільки

частково пов'язана з екзистенційними станами – переживання самотності і відчуженості не змінюються, але знижується рівень депресивності. Швидше за все, зниження рівня депресивності пояснюється деякою компенсаторною функцією, яку виконує мотивація спілкування.

У даному дослідженні проводився кореляційний аналіз для вивчення зв'язків між екзистенційно-конфліктними станами особистості і ціннісно-культуральною орієнтацією індивідуалізму підлітків. Відзначемо те, що на загальній вибірці аналіз показав відсутність значимих зв'язків і тоді нами емпіричне дослідження було скоректовано шляхом ділення респондентів за гендерною ознакою. Заздалегідь вкажемо, що між дівчатами і юнаками достовірних статистичних відмінностей показників екзистенційних станів індивідуалізму не виявлене: самотність $U = 591,0$ ($p > 0,05$); відчуженість $U = 594,5$ ($p > 0,05$); самотрансценденція $U = 589,5$ ($p > 0,05$). Результати розрахунків кореляційних зв'язків для дівчат і юнаків представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки між екзистенційно-конфліктними станами і ціннісно-культуральною орієнтацією індивідуалізму (N= 70 чол., 36 дівчата, 34 юнаки)

Екзистенційно-конфліктні стани	Дівчата	Юнаки
	Індивідуалізм	
Самотність	- 0,37 *	0,58 **
Відчуженість	- 0,44 **	0,41 *
Самотрансценденція	0,65 **	- 0,29

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

З табл. 2 видно, що зв'язок між екзистенційно-конфліктними станами і ціннісною орієнтацією «індивідуалізм» у дівчат і юнаків істотно відрізняються. У дівчат підвищення індивідуалізму сприяє зниженню самотності і відчуженості на достовірному рівні значущості, а самотрансценденція як екзистенційне переживання надії реалізувати свої особисті сенси в майбутньому підвищується. Таким чином, ціннісна орієнтація на індивідуалізм у дівчат виконує позитивну функцію, сприяє зниженню екзистенційної конфліктності і сприяє підвищенню почуття суб'єктивної задоволеності життя. У юнаків картина зв'язків прямо пропорційна дівчатам: з підвищенням індивідуалізму підвищується переживання самотності і відчуженості на статистично значимому рівні, а

самотрансценденція має тенденцію до пониження. Таким чином для юнаків орієнтація на цінність індивідуалізм, на відміну від дівчат, виконує негативну функцію, посилює внутрішню конфліктність і емоційну нестійкість. Такий прямо обернений результат зв'язків у дівчат і юнаків деякою мірою пояснюється тим, що в силу певних культуральних особливостей виховання, жінки випробовують набагато більше внутрішніх самообмежень в прояві своїх емоцій і переживань, ніж юнаки. При цьому, подальше стимулювання індивідуалізму у юнаків з боку суспільства вимагає певної диференціації і обережності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Емпіричне дослідження показало, що ціннісні орієнтації особи, в цілому, визначають вираженість екзистенційно-конфліктних станів особистості підлітків старшого віку. Екзистенційно-депресивні переживання самотності і відчуженості з високим рівнем спостерігаються досить рідко, не перевищує 10%, але при цьому, позитивно-сміслові переживання самотрансцендентності спостерігається тільки у 50% респондентів.

Егоцентрична ціннісна орієнтація на «Я» у підлітків сприяє посиленню екзистенційно-конфліктних переживань самотності, відчуженості і депресивності. Ціннісна спрямованість на «Діло», навпаки, знижує прояв екзистенційно-негативних станів особи. Орієнтація на «Спілкування» частково знижує вираженість екзистенційно-конфліктних станів, можливо комунікативні здібності виконують функцію компенсації або гіперкомпенсації недозволених екзистенційних конфліктів.

У дівчат ціннісно-культуральна орієнтація на індивідуалізм сприяє значному зниженню екзистенційно-конфліктних станів, пов'язаних з самотністю і відчуженістю, і при цьому посилюється переживання самотрансцендентності як смислової позитивної наповненості життя. У юнаків орієнтація на індивідуалізм, навпаки, парадоксальним чином сприяє підвищенню екзистенційної конфліктності і дещо знижує стан самотрансцендентності, що можливо пов'язане з особливостями гендерної соціалізації особи підлітків.

Перспективи подальших досліджень. Для глибшого розуміння психологічних механізмів, що лежать в основі зв'язку між екзистенційно-конфліктними станами і ціннісними орієнтаціями особистості у дівчат і юнаків, вимагає надалі розширити поле вивчення на групах різних вікових категорій і опорою на інші типи моделей ціннісних орієнтацій особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] О. П. Саннікова, О. І. Санніков, «Толерантність до невизначеності як предиктор прийняття рішень особистістю», *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки*, Вип. 12(41), с. 98–123, 2020. DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-12\(41\)-98-123](https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-12(41)-98-123)
- [2] П. Лушин, «Неопределенность, которую не толерируют», *Теория и практика психотерапии*, Т. 3, № 5, с. 2–6, 2016.
- [3] Ф. Е. Василюк, *Психология переживания*. Москва, Россия: Изд-во МГУ, 1984.
- [4] Ю. М. Швалб, «Самовизначення особистості у складних життєвих обставинах», *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія Соціальна робота*, Вип. 2, с. 28–31, 2017.
- [5] Т. М. Титаренко, *Сучасна психологія особистості*. Київ, Україна: Каравела, 2013.
- [6] Н. В. Гришина, «Экзистенциальная психология в поисках своего вектора развития», *Психологические исследования*, № 8(42), 2015. [Электронный ресурс]. Доступно: <http://psystudy.ru/num/2015v8n42/1167-grishina42>
- [7] В. В. Летуновский, *В поисках настоящего: экзистенциальная терапия и экзистенциальный анализ*. Ростов н/Д, Россия: Феникс, 2014.
- [8] В. Б. Шумский, *Экзистенциальная психология и психотерапия*. Москва, Россия: Изд-во Юрайт, 2017.
- [9] Р. Кочюнас, «Контуры экзистенциальной терапии». *Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия*, № 2(11), с. 42–59, 2007.
- [10] Л. Ф. Бурлачук, А. С. Кочарян, М. Е. Жидко, *Психотерапия: учебник для вузов*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2003.
- [11] Э. Спинелли, *Истории о непознанном. Терапевтические встречи в экзистенциальной перспективе*. Москва, Россия: Корвет, 2018.
- [12] Э. В. Дорцен, *Психотерапия и поиски счастья*. Москва, Россия: ИОИ, 2017.
- [13] Г. А. Вайзер, В. Э. Чудновский, *Смысл жизни и акме: 15 лет поиска*. Москва, Россия: ИГ-Социн, 2010.
- [14] Д. А. Леонтьев, «От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности», *Вестник Московского университета. Серия 14: Психология*, № 4, с. 35–44, 1996.
- [15] Д. А. Леонтьев, «Экзистенциальная тревога и как с ней не бороться», *Московский психотерапевтический журнал*, № 2, с. 107–119, 2003.
- [16] К. В. Карпинский, *Психология смыслового кризиса*. Гродно, Белоруссия: ГрГУ им. Я. Купалы, 2019.
- [17] С. Д. Максименко, «Екзистенціальні підстави драми людського

- життя», *Психологія і особистість*, № 2(10), с. 11–20, 2016.
- [18] В. В. Знаков, «Постижение, непостижимое и экзистенциальный опыт как методологические проблемы психологии понимания», *Вестник Московского университета. Серия 14: Психология*, № 1, с. 18–33, 2017.
- [19] О. А. Капцевич, «Характеристики свободы в экзистенциальной психологии», *Альманах современной науки и образования*, № 2(45), с. 89–92, 2011.
- [20] О. І. Бондарчук, О. В. Брюховецька, Т. В. Чаусова, «Гендерно-вікові особливості внутрішньої свободи особистості майбутніх психологів», *Вісник післядипломної освіти. «Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, Вип. 13(42), с. 39–53, 2020. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-39-53](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-39-53)
- [21] С. Л. Братченко, *Экзистенциальная психология глубинного общения*. Москва, Россия: Смысл, 2001.
- [22] С. В. Кривцова, «Вызовы неопределенности и становление внутренней прочности личности в процессе онтогенеза (экзистенциально-аналитический подход)», *Психологические исследования*, Т. 8, № 40, 2015. [Электронный ресурс].
Доступно: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1116-krivtsova40.html>
- [23] Н. В. Маркина, *Экзистенциальная психология развития одарённых учащихся: монография*. Челябинск, Россия: ИПКРО, 2019.
- [24] И. А. Красильников, «Экзистенциальная жизнеспособность личности как профессионально значимое качество педагога», *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки*, № 1(19), с. 60–72, 2020. DOI: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-7
- [25] С. А. Капустин, *Экзистенциальный критерий нормальности и аномальности личности в классических направлениях психологии и психотерапии*. Москва, Россия: Когито-Центр, 2013.
- [26] Дж. Прохазка, Дж. Норкросс, *Системы психотерапии. Для консультантов, психотерапевтов и психологов*. Санкт-Петербург, Россия: Прайм-Еврознак, 2007.
- [27] О. Є. Блинова, «Роль соціальних стереотипів у становленні світоглядних орієнтацій особистості», *Психологія і особистість*, № 2(8), с. 58–70, 2015.
- [28] В. О. Васютинський, *Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм: монографія*. Київ, Україна: Міленіум, 2016.
- [29] Д. А. Леонтьев, А. Н. Моспан, «Картина мира как действенный фактор развития человека и общества», *Мир психологии*, № 2(90), с. 12–19, 2017.
- [30] Д. Майерс, *Социальная психология*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2015.
- [31] Л. Г. Почебут, *Кросс-культурная и этническая психология*. Санкт-

Петербург, Россия: Питер, 2012.

- [32] Э. Фромм, *Здоровое общество*. Москва, Россия: АСТ, 2015.
- [33] В. Франкл, *Человек в поисках смысла: сборник*; Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева, Ред. Москва, Россия: Прогресс, 1990.
- [34] А. Лэнгле, *Person. Экзистенциально-аналитическая теория личности*. Москва, Россия: Генезис, 2018.
- [35] Г. С. Триандис, *Культура и социальное поведение: учеб. пособие*. Москва, Россия: Форум, 2011.

EXISTENTIAL-CONFLICT STATES OF THE PERSONALITY IN THE ASPECT OF VALUE ORIENTATION OF ADOLESCENTS

Igor Krasilnikov,

Ph. D. in psychological science, Associated Professor,
practicing psychologist at Poltava gymnasium number 6.
Poltava, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2960-5973>
margadon.igor@gmail.com

Oksana Mats,

Applicant for higher education
at the Ukrainian Medical Stomatological Academy.
Poltava, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7489-5711>
matsoksana040@gmail.com

Abstract. The article considers with the problem of existential-conflict states of the personality in the context of the value orientations of adolescents. Based on the theoretical analysis of scientific research of this problem, it is indicated that existential-conflict states are a form of manifestation of internal conflicts of a personality, are difficult to reflect by a person, and are also largely difficult to self-regulation. It is emphasized that existential-conflict states and the possibility of overcoming them play a significant role for the development of the personality of older adolescents. Theoretical analysis made it possible to reveal the lack of empirical research, in general on the problem of existential states of the personality, as well as the lack of research in the context of the socio-psychological determination of existential internal conflicts in adolescents. The theoretical and methodological relevance of this problem indicated the necessity to conduct an empirical study of the study of the peculiarities of the connection between existential-conflict states of the individual with various types of value orientation of adolescents, the results of which are presented in this article. The total sample of respondents was 115

people. Older adolescents 16–17 years old. The results of the study showed that the egocentric value orientation to the «I» at a reliable level promote to the strengthening of existential-conflict states of loneliness, alienation and depression, and the value orientation to «Business» reduces the emotional tension associated with these states. An increase in the value orientation towards «Communication» partially reduces the severity of existential conflict states in adolescents. It was revealed that the studied connection has features depending on the gender factor. In the group of girls, it is noted that an increase in the orientation towards individualism enhances positive-emotional state self-transcendence and reduces the experience of loneliness and alienation. In the group of young men, an opposite statistical regularity is observed, which is most likely explained by the peculiarities of gender socialization.

Keywords: existential-conflict states; loneliness; alienation; self-transcendence; value orientations of a person.

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНО-КОНФЛИКТНЫЕ СОСТОЯНИЯ ЛИЧНОСТИ В АСПЕКТЕ ЦЕННОСТНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ПОДРОСТКОВ

Красильников Игорь Александрович,
кандидат психологических наук, доцент,
практикующий психолог Полтавской гимназии № 6.
Полтава, Украина.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2960-5973>
margadon.igor@gmail.com

Мац Оксана Васильевна,
соискатель высшего образования
Украинской медицинской стоматологической академии.
Полтава, Украина.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7489-5711>
matsoksana040@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается проблема экзистенциально-конфликтных состояний личности в контексте ценностных ориентаций подростков. На основании теоретического анализа научных исследований данной проблемы указывается, что экзистенциально-конфликтные состояния являются формой проявления внутренних конфликтов личности, трудно рефлексированы человеком, а также в значительной степени сложно поддаются саморегуляции. Подчеркивается, что экзистенциально-конфликтные состояния и возможность их преодоления играют значительную роль для развития

личности подростков старшего возраста. Теоретический анализ позволил выявить недостаточность эмпирических исследований по проблеме экзистенциальных состояний, а также недостаточность исследований в контексте социально-психологической детерминации экзистенциальных внутренних конфликтов подростков. Теоретико-методологическая актуальность данной проблемы указала на необходимость провести эмпирическое исследование изучения особенностей связи экзистенциально-конфликтных состояний личности с различными типами ценностной ориентации подростков, результаты которого представлены в данной статье. Общий объем выборки респондентов составил 115 чел., подростки старшего возраста 16–17 лет. Результаты проведенного исследования показали, что эгоцентрическая ценностная направленность на «Я» на достоверном уровне способствует усилению экзистенциально-конфликтных состояний одиночества, отчужденности и депрессивности, а ценностная ориентация на «Дело» снижает эмоциональную напряженность, связанную с этими состояниями. Повышение ценностной ориентации на «Общение» частично снижает выраженность экзистенциально-конфликтных состояний подростков. Выявлено, что изучаемая связь имеет особенности в зависимости от гендерного фактора. В группе девушек отмечается, что повышение ориентации на индивидуализм усиливает позитивно-эмоциональное состояние самотрансцендентность и снижает переживания одиночества и отчужденности. В группе юношей отмечается противоположная статистическая закономерность, что скорее всего объясняется особенностями гендерной социализации.

Ключевые слова: экзистенциально-конфликтные состояния; одиночество; отчужденность; самотрансцендентность; ценностные ориентации личности.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. P. Sannikova, O. I. Sannikov, «Tolerantnist do nevyznachenosti yak predyktor pryiniattia rishen osobystistiu», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky, Vyp. 12(41), s. 98–123, 2020. [https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-12\(41\)-98-123](https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-12(41)-98-123)
- [2] P. Lushin, «Neopredelennost', kotoruyu ne toleriruyut», Teoriya i praktika psihoterapii, T. 3, № 5, s. 2–6, 2016.
- [3] F. E. Vasilyuk, Psihologiya perezhvaniya. Moskva, Rossiya: Izd-vo MGU, 1984.
- [4] Yu. M. Shvalb, «Samovyznachennia osobystosti u skladnykh zhyttievkykh obstavynakh», Visnyk Kyivskoho nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka.

Seriia Sotsialna robota, Vyp. 2, s. 28–31, 2017.

- [5] T. M. Tytarenko, Suchasna psykholohiia osobystosti. Kyiv, Ukraina: Karavela, 2013.
- [6] N. V. Grishina, «Ekzistencial'naya psihologiya v poiskah svoego vektora razvitiya», Psihologicheskie issledovaniya, № 8(42), 2015. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <http://psystudy.ru/num/2015v8n42/1167-grishina42>
- [7] V. V. Letunovskij, V poiskah nastoyashchego: ekzistencial'naya terapiya i ekzistencial'nyj analiz. Rostov n/D, Rossiya: Feniks, 2014.
- [8] V. B. SHumskij, Ekzistencial'naya psihologiya i psihoterapiya. Moskva, Rossiya: Izd-vo YUrajt, 2017.
- [9] R. Kochyunas, «Kontury ekzistencial'noj terapii». Ekzistencial'naya tradiciya: filosofiya, psihologiya, psihoterapiya, № 2(11), s. 42–59, 2007.
- [10] L. F. Burlachuk, A. S. Kocharyan, M. E. ZHidko, Psihoterapiya: uchebnik dlya vuzov. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2003.
- [11] E. Spinelli, Istorii o nepoznannom. Terapevticheskie vstrechi v ekzistencial'noj perspektive. Moskva, Rossiya: Korvet, 2018.
- [12] E. V. Dorcen, Psihoterapiya i poiski schast'ya. Moskva, Rossiya: IOI, 2017.
- [13] G. A. Vajzer, V. E. CHudnovskij, Smysl zhizni i akme: 15 let poiska. Moskva, Rossiya: IG-Socin, 2010.
- [14] D. A. Leont'ev, «Ot social'nyh cennostej k lichnostnym: sociogenez i fenomenologiya cennostnoj regulyacii deyatel'nosti», Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14: Psihologiya, № 4, s. 35–44, 1996.
- [15] D. A. Leont'ev, «Ekzistencial'naya trevoga i kak s nej ne borot'sya», Moskovskij psihoterapevticheskij zhurnal, № 2, s. 107–119, 2003.
- [16] K. V. Karpinskij, Psihologiya smyslozhiznennogo krizisa. Grodno, Belorussiya: GrGU im. YA. Kupaly, 2019.
- [17] S. D. Maksymenko, «Ekzistentsialni pidstavy dramy liudskoho zhyttia», Psykholohiia i osobystist, № 2(10), s. 11–20, 2016.
- [18] V. V. Znakov, «Postizhenie, nepostizhimoe i ekzistencial'nyj opyt kak metodologicheskie problemy psihologii ponimaniya», Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14: Psihologiya, № 1, s. 18–33, 2017.
- [19] O. A. Kapceвич, «Harakteristiki svobody v ekzistencial'noj psihologii», Al'manah sovremennoj nauki i obrazovaniya, № 2(45), s. 89–92, 2011.
- [20] O. I. Bondarchuk, O. V. Briukhovetska, T. V. Chausova, «Henderno-vikovi osoblyvosti vnutrishnoi svobody osobystosti maibutnikh psykholohiv», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. «Seriia «Sotsialni ta povedinkovi nauky», Vyp. 13(42), s. 39–53, 2020. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-39-53](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-39-53)
- [21] S. L. Bratchenko, Ekzistencial'naya psihologiya glubinnogo obshcheniya. Moskva, Rossiya: Smysl, 2001.

- [22] S. V. Krivcova, «Vyzovy neopredelennosti i stanovlenie vnutrennej prochnosti lichnosti v processe ontogeneza (ekzistencial'no-analiticheskij podhod)», Psihologicheskie issledovaniya, T. 8, № 40, 2015. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1116-krivtsova40.html>
- [23] N. V. Markina, Ekzistencial'naya psihologiya razvitiya odaryonnyh uchashchihsya: monografiya. CHelyabinsk, Rossiya: IPPKRO, 2019.
- [24] I. A. Krasil'nikov, «Ekzistencial'naya zhiznesposobnost' lichnosti kak professional'no znachimoe kachestvo pedagoga», Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya «Pedagogika i Psykholohiia». Pedagogichni nauky, № 1(19), s. 60–72, 2020. DOI: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-7
- [25] S. A. Kapustin, Ekzistencial'nyj kriterij normal'nosti i anomal'nosti lichnosti v klassicheskikh napravleniyah psihologii i psihoterapii. Moskva, Rossiya: Kogito-Centr, 2013.
- [26] Dzh. Prohazka, Dzh. Norkross, Sistemy psihoterapii. Dlya konsul'tantov, psihoterapevtov i psihologov. Sankt-Peterburg, Rossiya: Prajm-Evroznak, 2007.
- [27] O. Ye. Blynova, «Rol sotsialnykh stereotypiv u stanovlenni svitohliadnykh oriientatsii osobystosti», Psykholohiia i osobystist, № 2(8), s. 58–70, 2015.
- [28] V. O. Vasiutynskiy, Psykholohichna pravda pro indyvidualizm i kolektyvizm: monohrafiia. Kyiv, Ukrayina: Milenium, 2016.
- [29] D. A. Leont'ev, A. N. Mospan, «Kartina mira kak dejstvennyj faktor razvitiya cheloveka i obshchestva», Mir psihologii, № 2(90), c. 12–19, 2017.
- [30] D. Majers, Social'naya psihologiya. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2015.
- [31] L. G. Pochebut, Kross-kul'turnaya i etnicheskaya psihologiya. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2012.
- [32] E. Fromm, Zdorovoe obshchestvo. Moskva, Rossiya: AST, 2015.
- [33] V. Frankl, CHelovek v poiskah smysla: sbornik; L. YA. Gozmana i D. A. Leont'eva, Red. Moskva, Rossiya: Progress, 1990.
- [34] A. Lenge, Person. Ekzistencial'no-analiticheskaya teoriya lichnosti. Moskva, Rossiya: Genezic, 2018.
- [35] G. S. Triandis, Kul'tura i social'noe povedenie: ucheb. posobie. Moskva, Rossiya: Forum, 2011.

*Стаття надійшла до редакції
20 грудня 2020 року*